

جنگ و حقوق کودکان آواره و بی سرپرست

دکتر منوچهر توسلی نایینی
عضو هیأت علمی دانشگاه شهر کرد

چکیده

وجود مخاصمات مسلحانه در جوامع بشری ، کودکان را که آسیب پذیرتر از دیگران می باشند، تحت تأثیر قرار داده با ایجاد شرایط مبهم زندگی رشد فیزیکی ، روحی و روانی آنها را بشدت دگرگون می سازد ، کودکان آواره بطور غیر مستقیم تحت تأثیر جنگ قرار می گیرند و همانند والدین خود برای رهایی از مشکلات جنگ ، یا در کشور محل تولد خود جا به جا می شوند ، یا به کشورهای دیگر پناه می برند . این کودکان در هر صورت باید مورد حمایت قرار گیرند. کودکان آواره در سایر کشورها نسبت به کودکان جابجا شده در کشور متبوع خودشان ، بعضا از حمایت های بشر دوستانه بیشتری برخوردارند. زیرا نهادی بین المللی بنام کمیساریای عالی پناهندگان وابسته به سازمان ملل متحد امور پناهندگان را پیگیری می نماید. بچه های بی سرپرست نیز گروه دیگری از کودکان آسیب دیده از جنگ هستند که نیاز به حمایت ویژه دارند. زیرا والدین خود را در جنگ از دست داده اند.

بر اساس منابع موجود در حقوق بین الملل و برای پیشگیری از مشکلات آینده یکی از وظایف اساسی دولتها در زمان مخاصمات مسلحانه و پس از آن ، حمایت از

کودکان آسیب دیده از جنگ است. بنابراین در بحرانها و مواقع اضطراری باید به کودکان اولویت داده شود و حمایت از حقوق آنان به لحاظ امنیت جسمی و روحی، تعلیم و تربیت مناسب، و تغذیه و بهداشت ایشان از اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار باشد. بر همین مبنا حقوق بین الملل عرفی از سالها قبل و حقوق بین الملل مدون در قالب معاهدات بین المللی و بویژه کنوانسیون حقوق کودک بر این حقوق و بویژه حق حمایت تأکید ورزیده‌اند. در مجموع بهترین راه حمایت از حقوق کودکان در زمان مخاصمات مسلحانه پیشگیری از وقوع این مخاصمات است، اما در صورت بروز چنین مخاصماتی، حقوق کودکان بویژه حقوق کودکان آواره و بی سرپرست باید در هر حال رعایت گردیده، ناقضان این حقوق باید جوابگوی اعمال خود باشند.

واژگان کلیدی

کودک، حقوق کودک، جنگ، کودک آواره، کودک بی سرپرست، سازمان ملل

کودکان آواره^۱ و بی سرپرست از جمله کودکان قربانی جنگ و مخاصمات مسلحانه داخلی هستند. جابجایی کودکان برای پرهیز از مشکلات جنگ در داخل و خارج کشور و از دست دادن یکی از والدین یا هر دوی آنها بدلیل وضعیت جنگی، یکی از دستاوردهای منفی این پدیده است.

قواعد حقوق جنگ^۲ و کنوانسیونها و اعلامیه‌های مربوط به حقوق کودکان توسط

۱- «آواره» فردی است که به دلیل وقوع جنگ داخلی یا بین المللی، بدون تشریفات قانونی، کشور متبوع خود را ترک می کند یا وادار به ترک آن می گردد.

۲- برای بررسی اجمالی از اسلام و قواعد حقوق جنگ بنگرید به: ضیائی بیگلری، محمد رضا، حقوق بین الملل عمومی، گنج دانش، تهران، ۱۳۸۰، چاپ پانزدهم، ص ۲۹-۲۰

دولتها، کودکان آواره و بی سرپرست را چه در اردوگاهها و چه در خارج از آن، با گرسنگی، بیماریهای جسمی و روحی و فقدان امکانات تحصیلی مناسب و بطور کلی با عدم امکان یک زندگی مناسب روبرو ساخته است تا جایی که بنظر یونسف وضعیت این کودکان بحرانی است^۱.

به دلیل آموزه‌های دینی و روحیه مهمان دوستی ایرانیان، وضعیت کودکان آواره از جنگ بویژه کودکان افغانی و عراقی در ایران از لحاظ تعلیم و تربیت تا حدی مناسب بنظر می‌رسد، اما در سایر کشورها بویژه در آفریقا و خاورمیانه قواعد اولیه برای کاهش جنگ، به نفع منطق جنگ کنار گذاشته می‌شود^۲.

در این مقاله هدف این است که ضمن تشریح وضعیت کودکان آواره و بی سرپرست ومشکلات آنان، راههای حمایت از آنان در زمان جنگ و پس از آن مورد بررسی قرار گیرد و ضمن تأکید بر حمایت‌های حقوقی پیش‌بینی شده در اسناد بین‌المللی به راهکارهای عملی از جمله باز پروری و حمایت عملی در زمان جنگ و پس از آن، نقش ویژه سازمانهای غیردولتی و سایر مجامع مردمی، و لزوم مجازات مرتکبان جنایات جنگی اشاره شود.

وضعیت کودکان آواره و بی سرپرست ناشی از جنگ

کودکان در بیشتر موارد قربانیان غیر مستقیم جنگ و مخاصمات مسلحانه داخلی هستند. در این میان وضعیت دو گروه، کودکان آواره^۳ و بی سرپرست بیشتر از سایر موارد

۱- برای اطلاعات بیشتر بنگرید به:

UNICEF - the situation of the children in the world, 1998-2003

۲- بنگرید به:

Macan-Markar Marwaan "Education: "Les enfants réfugiés sont abandonnés à leur sort". 1997, sur l'internet

۳- به نظر نماینده کمیساریای عالی پناهندگان و هماهنگ کننده سازمان ملل در بلغارستان اکثر

آوارگان دنیا را کودکان تشکیل می‌دهند. بنگرید به: ←

قابل تأمل و بررسی است.

الف - کودکان آواره

یکی از عوامل جابجایی و آوارگی وسیع انسانها در طول تاریخ، جنگ و نزاع های مسلحانه بوده است. کودکان بدلیل آسیب پذیری خود بخش عمده ای از آوارگان جنگی را تشکیل می دهند. براساس آمار از بین سی میلیون آواره دنیا، ۸۰٪ آنان را کودکان تشکیل می دهند^۱ و هر روز حدود ۵۰۰۰ کودک آواره به جمع آوارگان اضافه می شود.^۲ این کودکان آواره در دو گروه آوارگان داخلی و بین المللی تقسیم می شوند^۳ که گروه دوم تحت حمایت کمیساریای عالی پناهندگان قرار دارند. کودکان آواره در تمام نقاط دنیا حضور دارند. نمونه بارز این کودکان را کودکان آواره آفریقایی، افغانی، عراقی و فلسطینی تشکیل می دهند. گروه اخیر شاید مظلوم ترین گروه آوارگان باشند؛ زیرا از سال ۱۹۴۸ تاکنون بدنبال درگیری های اعراب و اسرائیل، خانواده های فلسطینی سه تا چهار بار جابجا شده اند. و امروزه چهارمین نسل کودکان فلسطینی در اردوگاه هایی زندگی می کنند که اجدادشان آنها را بنا نهاده اند. زندگی در این اردوگاهها مشکلات متعددی را به دنبال دارد و کودکان را با آسیبهای روحی مواجه می سازد.

→ Luise Druke, p. h. D. UNHCR Representative and UN Resident Coordinat. i Bulgaria, MOST OF THE : REFUGEES, Vol 1. No 122. WORLD'S REFUGEES ARE CHILDREN. Based largely on. 2001. intern

۱- برای مثال در گزارش دبیرکل سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۰ از بین ۸۰۰۰۰۰ نفر آواره داخلی در کشور برون دی در آفریقا ۸۰٪ کودکان بوده اند. (جلسه ۵۵ مجمع عمومی دستور ۱۱۲).
بنگرید به :

Annan Kofi, "the children and the wars" Report of the General meeting, Secretary General of the United Nations, 55ème session, point 112 of about a provisional day, Promotion and protection of the rights of the child, Security Council 55ème year, Doc. A/55/163, S/2000/712, July 19, 2000

2 - Machel - Graca, Consequences des conflits armes sur les enfants New York, Nations unies.

3 - Amerartung (M) enfants victimes invisibles Rrefugies n 111.printemps, 1998, HCR, p.14

کودکان آواره در مقایسه با بزرگسالان آواره به دلیل آسیب پذیری خود با خطرات جسمی و روحی بیشتری مواجه می‌شوند که حمایت ویژه ای را طلب می‌کند.^۱ مشکل کمبود مواد غذایی، مسکن، بیماریهای مسری و غیر مسری، جدایی از خانواده، سربازی اجباری و حتی سوء استفاده های جنسی و قطع تحصیلات از جمله عواملی هستند که رشد جسمی و روحی آنان را با مشکلاتی روبرو می‌سازد. حتی در اردوگاهها نیز بدلیل شرایط نامناسب بهداشتی، تعارضات فرهنگی بین ساکنان اردوگاه، کمبود مواد غذایی و غیره شرایط آوارگان و بویژه کودکان با شرایط طبیعی بسیار فاصله دارد. بطور کلی جابجایی و آوارگی کودکان علاوه بر نتایج جسمی و روحی، عواقب آموزشی و تربیتی نیز بدنبال دارد که در این زمینه می‌توان به تأخیر تحصیلی و از دست دادن انگیزه تحصیلی کرد که حتی باز پروری آنان را در مدارس کشور محل اسکان بسیار دشوار و در بعضی موارد غیرممکن می‌سازد.^۲

ب - کودکان بی‌سرپرست

کودکان بی‌سرپرست گروه دیگری از کودکان قربانی جنگ هستند. بر اساس آمار یونیسف در سال ۲۰۰۱ فقط دو میلیون کودک زیر پانزده سال بدلیل جنگ و بیماری ایدز، یکی از والدین خود را از دست داده‌اند.^۳ بطور کلی هر کودکی در زمان رشد خود نیاز به والدینی دارد که او را مورد حمایت قرار داده و زمینه رشد جسمی و روحی او را فراهم آورند. این نیاز بویژه در بعد روحی آن تا سن معینی وجود دارد و در مواقع بحرانی از

1- Machel Graça "The Impact of Armed Conflict on Children", A critical review of progress made and obstacles encountered in increasing protection for war-affected children ; INTERNATIONAL CONFERENCE ON WAR-AFFECTED CHILDREN , September 2000; Winnipeg, Canada, chap 3

۲- براساس آمار فقط ۲۰٪ از کودکان آواره در جهان امکان آموزش و پرورش دارند که چنین امری یک نسل سوخته را تحویل جوامع می‌دهد. (Ameratung.op,cit,p16)

3 - IRIN-News org-20 aout 2003

جمله جنگ و درگیریهای مسلحانه بسیار شدیدتر می‌شود. به همین دلیل در مقدمه کنوانسیون حقوق کودک، خانواده به عنوان واحد اساسی هر جامعه شناخته شده که در رشد جسمی و روانی کودک نقش عمده‌ای دارد.

در زمان جنگ یا در حین جابجایی و آوارگی ناشی از آن، ممکن است کودک پدر یا مادر یا هر دو را از دست بدهد که چنین امری تأثیرات منفی متعددی بر زندگی کودک خواهد داشت. اولین تأثیر، نازاحتی روانی ناشی از فقدان پدر یا مادر و از دست دادن روحیه است. برای کودکان بی سرپرست آینده مبهم به نظر می‌رسد. عدم تغذیه مناسب و اشتغال برای کمک به خانواده از جمله عواملی است که امکان اعراض از تحصیل را به وجود می‌آورد و آنان را از مدرسه دور می‌کند. باید توجه داشته باشیم که اگر در مورد بعضی کودکان بی سرپرست وجود اقوام نزدیک می‌تواند تا حدی خلأ عاطفی ناشی از فقدان والدین را پرکند، مشکل کودکانی که تمامی اعضای فامیل خود را از دست می‌دهند، بسیار حادتر است و وضعیت آنان حمایت بیشتری را می‌طلبد. سازمان بهداشت جهانی (OMS) در مورد کودکان عراقی به این موضوع اشاره می‌کند که اثرات روانی فقدان والدین، این کودکان را سالها و حتی تا پایان عمر رها نخواهد کرد^۱.

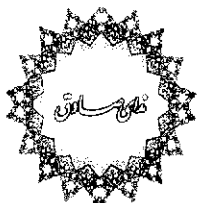
در پایان این مقاله پس از بررسی مشکلات کودکان آواره و بی سرپرست، به زمینه‌های حمایت حقوقی از این کودکان در اسناد بین‌المللی، و پس از آن به روشهای حمایت عملی و باز پروری این کودکان در جامعه خواهیم پرداخت.

حمایت حقوقی کودکان آواره و بی سرپرست

از زمانهای قدیم، حمایت از حقوق کودکان قربانی جنگ یکی از موضوعات اساسی حقوق جنگ بود و نخست در حقوق بین‌المللی عرفی و پس از آن در قالب اسناد بین‌المللی

۱- بنگرید به این منبع اینترنتی:

OMS, Articles 2003, Iraq Note d'information OMS sur la santé. 7 avril 2003

به این موضوع پرداخته شده است.

اعلامیه ۱۶ سپتامبر ۱۹۲۶ جامعه ملل، اولین اعلامیه حمایت از کودکان است که تحت عنوان اعلامیه ژنو تصویب شد و در مقدمه و پنج ماده آن به حمایت جسمی و روحی کودکان توجه زیاد به عمل آمد. پس از آن در ماده ۱۴ اعلامیه جهانی حقوق بشر در ۱۰ دسامبر ۱۹۴۸ حق پناهندگی برای همه از جمله کودکان، در کشورهای دیگر مورد پذیرش قرار گرفت. سپس کنوانسیون ۱۹۴۹ ژنو در مورد حقوق کودکان قربانی مخاصمات مسلحانه تدوین گردید و در ۲۰ نوامبر ۱۹۵۹ اعلامیه حقوق کودک تحت نظارت سازمان ملل^۱ تصویب شد و بر اعلامیه ژنو تأکید ورزید.

در قطعنامه های ۲۴۴۴ (XXIII) ۱۹ دسامبر ۱۹۶۸ و ۲۵۹۷ (XXIV) ۱۶ دسامبر ۱۹۶۹ و ۲۶۷۴ (XXV) و ۲۶۷۵ (XXV) ۹ دسامبر ۱۹۷۰ به موضوع حمایت از حقوق بشر و اصول بنیادی راجع به حمایت از افراد غیرنظامی در زمان مخاصمات مسلحانه اشاره شده است. در قطعنامه ۱۵۱۵ (XLVIII) شورای اقتصادی و اجتماعی مورخه ۲۸ مه ۱۹۷۰ از مجمع عمومی سازمان ملل تقاضای تدوین اعلامیه ای در مورد حمایت از زنان و کودکان در مواقع بحرانی یا جنگ گردید که در پاسخ مجمع عمومی در ۱۴ دسامبر ۱۹۷۴ اعلامیه مربوط به حمایت از زنان و کودکان در مواقع بحرانی و مخاصمات مسلحانه را به تصویب رساند. سه سال بعد در ۱۹۷۷ دو پروتکل الحاقی به کنوانسیون ژنو ۱۹۴۹ در مورد حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه بین المللی و داخلی به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل رسید.^۲ اما مهمترین قدم در مورد حمایت از حقوق کودکان در ۱۹۸۹ با تصویب کنوانسیون حقوق کودک برداشته شد.^۳ بر اساس این کنوانسیون همه کودکان حق رشد در فضای صلح آمیز و عاری از خشونت را دارند و همه باید به چنین امری

۱- برای بررسی نقش این سازمان در تدوین مقررات حقوق کودک بنگرید به: موسی زاده، رضا،

سازمانهای بین المللی، نشر میزان، بهار ۱۳۸۰، چاپ دوم

2- Conventions of Geneva of 1949 and their Protocols additional of 1977

3- Convention on the rights of the child (1989)

کمک کنند (مواد ۲۰، ۲۵، ۲۸، ۳۰). پس از آن در اعلامیه جهانی تعلیم و تربیت برای همه، در ۱۹۹۰ در تایلند بر حق تعلیم و تربیت کودکان تأکید گردید.

در ۱۹۹۵ شورای امنیت طی قطعنامه ۱۲۶۱ حمله به مراکز مورد حمایت بین‌المللی از جمله مکانهای تجمع کودکان مانند مدارس و بیمارستانها را محکوم کرد. در راستای اجرای کنوانسیون حقوق کودک در ۱۹۹۶ (۲۵ ژانویه) کنوانسیون استراسبورگ به تصویب کشورهای اروپایی رسید و این کشورها خود را متعهد به اجرای کنوانسیون مزبور دانستند. در زمینه حمایت از کودکان آواره و کودکان قربانی مین های ضد نفر، و به منظور حمایت از کلیه قربانیان این سلاح های خطرناک در ۱۹۹۷ در اتاوا کانادا، کنوانسیون راجع به ممنوعیت استفاده و تولید مین های ضد نفر تدوین گردید که آمریکا تاکنون از پیوستن به این کنوانسیون خودداری کرده است.^۱

سازمان بین‌المللی کار در مقاله نامه ۱۸۲ خود در سال ۱۹۹۹ به کارگیری کودکان در جنگ و مخاصمات مسلحانه داخلی را بعنوان یکی از اشکال اشتغال سخت و زیان آور کودکان ممنوع دانست.^۲ در ۲۵ / ۳ / ۲۰۰۰ قدم بزرگ دیگری برداشته شد و پروتکل الحاقی به کنوانسیون حقوق کودک به تصویب اکثر کشورهای رسید که بعضی نقایص کنوانسیون حقوق کودک را مرتفع می‌ساخت.^۳

شورای امنیت سازمان ملل نیز طی قطعنامه های ۱۲۶۱ مورخ ۲۵ اوت ۱۹۹۹ و ۱۳۱۴ مورخ ۱۱ اوت ۲۰۰۰ و قطعنامه ۱۳۷۹ مورخ ۲۰۰۱ بر حمایت از حقوق کودکان درگیر در مخاصمات مسلحانه تأکید نمود و اخیراً نیز همین شورا طی قطعنامه ۱۴۶۰ مورخ ۳۰

1- Convention of Ottawa on prohibition of employment, storage, the production and the transfer of the anti-personnel mines and on their destruction, (3 and 4 December 1997)

2-Convention No182 of International Labour Organization (ILO) (1999) concerning the prohibition of the worst forms of child work

3- Protocol with the Convention on the rights of the child on the participation of the children in the wars, (2000)

ژانویه ۲۰۰۳ با تأکید بر کلیه اسناد و منابع قبلی در مورد حمایت از حقوق کودکان ، بر نظارت دبیرکل راجع به رعایت این اسناد و همچنین رعایت حقوق کودکان در عملیات حفظ و تحکیم صلح سازمان ملل اشاره دارد. سازمان ملل در این چارچوب سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۰ را دهه بین‌المللی صلح و عدم خشونت نامیده و ترویج فرهنگ صلح را امری الزامی دانسته است^۱.

لازم به ذکر است که با تصویب اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی رم در ۱۹۹۸ قدم دیگری در زمینه حمایت از حقوق کودکان برداشته شد. در این اساسنامه تأکید گردیده که استفاده از کودکان در جنگ و نقض حقوق آنان می‌تواند بعنوان یکی از جرایم بر ضد بشریت تلقی گردد و موجبات محاکمه و مجازات مرتکبان را فراهم آورد.

در بین منابع فوق الذکر ، کنوانسیونها از اهمیت فوق العاده‌ای برخوردارند. زیرا رعایت آنها برای کشورهای عضو الزامی است و عدم رعایت آنها موجبات مسؤلیت بین‌المللی دولت نقض کننده را فراهم می‌آورد. قطعنامه های شورای امنیت نیز نسبت به اعلامیه های مجمع عمومی سازمان ملل از اهمیت بیشتری برخوردارند. لذا در بین منابع اخیر الذکر کنوانسیون ژنو ۱۹۴۹ و پروتکل های الحاقی آن ، کنوانسیون حقوق کودک و پروتکل الحاقی آن و اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی از اهمیت بیشتری نسبت به سایر منابع در مورد رعایت حقوق کودکان آواره و بی‌سرپرست برخوردارند. کنوانسیون « اتاوا » نیز خطرات ناشی از جابجایی در مناطقی خطرناک را برای کودکان کاهش می‌دهد. در کنوانسیون حقوق کودک بصراحت بر حقوق کودکان قربانی جنگ و باز پروری جسمی و روانی آنان تأکید گردیده است و کشورهای عضو کنوانسیون متعهد شده اند که کلیه

1- Resolution 1460 (2003) , Adopted by the Security Council to his 469th meeting , January 30 , 2003 and resolutions 1265 (1999) of September 17, 1999, 1296 (2000) of April 19, 2000 , 1369 (2000) of July 5, 2000 , 1308 (2000) of July 17, 2000 and 1325 (2000) of October 31 , 2000 , and Resolutions adopted by the Security Council in 1999: children and wars , Security Council UNO , 25/08/1999

حقوق، بویژه حق تعلیم و تربیت را بدون تبعیض برای کودکان قربانی جنگ فراهم آورند و روشهای مضر به سلامتی کودکان را لغو کنند. بررسی فوق نشان می دهد که با تدوین و تصویب اسناد بین‌المللی ابعاد موارد در برگیرنده حقوق کودک افزایش یافته است؛ لیکن طی دهه های اخیر، شواهد زیادی مبنی بر نقض حقوق کودکان در بسیاری از نقاط جهان وجود دارد که نمونه بارز آن، وجود میلیونها کودک آواره و بی خانمان در اثر جنگ و فقر است. حال که وضعیت حقوقی کودکان آواره و بی سرپرست و اسناد بین‌المللی مربوط به آن را مورد مطالعه قرار دادیم، باید ببینیم حقوق این کودکان در عمل چگونه باید مورد توجه و رعایت قرار گیرد.

بازپروری و حمایت عملی کودکان آواره و بی سرپرست

باز پروری و حمایت کودکان، هم در زمان جنگ و هم پس از خاتمه آن، یکی از وظایف دولتهاست. در مورد کودکان آواره اولین سؤالی که مطرح می‌شود، این است که آیا این کودکان به همراه والدین خود هستند یا خیر؟ چرا که در مورد آنان اولین مسأله توجه به مسائل روحی است که با تحکیم خانواده صورت می‌گیرد. در این خصوص، می‌توان از تکنولوژی ارتباطات برای یافتن والدین و اعضای فامیل نزدیک کودک آواره استفاده کرد. اگر پدر و مادر کودک مفقود باشند، باید به ترتیب به اقوام دور، دوستان خانوادگی یا خانواده های متقاضی واجد صلاحیت سپرده شود. در صورت فقدان این موارد، کودکان بی سرپرست باید به مراکز نگهداری تحت نظارت از جمله یتیم خانه یا هر مکان مطمئن دیگر سپرده شوند و دولت بر امور آنان نظارت داشته باشد. البته باید توجه داشت که نگهداری طولانی مدت کودک در این مراکز وی را با عدم توانایی در ارتباط عاطفی پایدار با دیگران و عدم ثبات شخصیت روبرو می سازد. در کنوانسیون حقوق کودک^۱ امکان

۱- لازم به توضیح است که بدلیل مغایرت بعضی موارد این کنوانسیون با موازین شرعی، دولت ایران آن را با حق شرط پذیرفته است. در تاریخ اول اسفند ۱۳۷۲، مجلس شورای اسلامی این ←

اعطای کودک بی سرپرست در موارد ضروری و بصورت فرزند خواندگی به فامیل های متقاضی در کشور های خارجی هم امکان پذیر است (ماده ۲۱ کنوانسیون) که در چنین مواردی باید تضمین های مناسب اخذ شود. البته چنین راه حلی در ایران و کشورهای اسلامی بدلیل عدم امکان اعطای فرزند خواندگی مسلمانان به خارجیان غیر مسلمان با اشکالاتی روبرو می باشد. بنابراین بازسازی خانواده اولین قدم بویژه برای حل مشکلات روحی کودکان آواره است. باید توجه داشته باشیم که کودکان آواره ساکن در اردوگاههای کشورهای همسایه نسبت به کودکان آواره در کشور اولیه از حمایت بین المللی بیشتری در این مورد برخوردارند. زیرا نهادی بین المللی بنام کمیساریای عالی پناهندگان بر امور آنان نظارت دارد در حالیکه نهاد اخیر در امور داخلی کشورهای درگیر جنگ دخالت چندانی نمی تواند داشته باشد.

پس از حل مشکل خانواده ، باید حق تغذیه و بهداشت کودکان آواره مورد توجه قرار گیرد و سپس مشکلات عاطفی و روانی آنان حل و فصل شود. در اینجا هم کودکان آواره بین المللی از وضعیت بهتری برخوردارند. زیرا ارسال کمکهای غذایی و بهداشتی ، و بطور کلی کمکهای انسانی یکی از تعهدات بین المللی کشورها در قبال آوارگان است که براساس مقررات حقوق بین المللی انجام می پذیرد، ولی چنین کمکهایی در مورد آوارگان داخلی بدلیل حاکمیت سرزمینی کشورهای درگیر جنگ با کندی انجام خواهد شد. در هر حال توجه به این نکته ضروری است که کودکی که امروز غذا ، بهداشت و آموزش کافی نداشته باشد ، آینده اش جز معلولیتها و عقب ماندگیهای جسمی و ذهنی چیز دیگری نخواهد بود. او فقط یک بار فرصت رشد دارد و آن فرصت امروز است نه فردا. نمی توان

← کنوانسیون را تصویب نمود و شورای نگهبان نیز در تاریخ یازدهم اسفند سال ۱۳۷۲ آن را تأیید نمود ، لیکن تأکید شد که « در هر مورد و هر زمان که مفاد کنوانسیون با قوانین داخلی و موازین اسلامی تعارض پیدا کنند ، مواد کنوانسیون از طرف دولت جمهوری اسلامی ایران لازم الرعایه نباشد. »

با غذا و بهداشت بیشتر در آینده ، سلامتی را که امروز کودک از دست می‌دهد ، فردا به او باز پس داد.

پس از حل مشکل تغذیه و بهداشت پناهندگان ، اکثر کشورها بویژه کشورهای عضو کنوانسیون ۱۹۵۱ ژنو باید رفتار بدون تبعیض بین کودکان آواره و شهروندان خود داشته باشند و فرهنگ پذیرش آوارگان را در بین شهروندان خود تقویت کنند. بطور کلی، رعایت حقوق اولیه این کودکان که مهمترین آن ، حق تعلیم و تربیت کودکان آواره است، امری الزامی است. لذا دولت پذیرنده ، باید چه در اردوگاهها و چه در خارج از آنها ، زمینه ادامه تحصیل کودکان آواره را فراهم آورد.

باید توجه داشت که مدرسه می تواند در تقلیل بسیاری از مشکلات کودکان مذکور مفید واقع شود.

موارد فوق الذکر راه حل‌هایی است که در کنوانسیونهای بین‌المللی و قطعنامه‌ها و اعلامیه‌های سازمان ملل مورد تأکید قرار گرفته است. لیکن در کنار تعهد دولتها به رعایت این موارد ، دو عامل دیگر نیز باید مورد توجه قرار گیرند :

- الف - نقش سازمانهای غیردولتی و مجامع عمومی
- ب - مجازات مرتکبان جرایم جنگی بر ضد کودکان

الف - نقش سازمانهای غیردولتی و مجامع عمومی در حمایت از کودکان قربانی جنگ

تجربه جنگهای متعدد در اقصی نقاط دنیا نشان داده که دولتها به تنهایی نمی‌توانند

۱- به نظر کارل برامی دبیر کل یونسف تعلیم و تربیت می تواند یکی از عوامل ایجاد صلح و ثبات در جهان باشد. بنگرید به :

Bellamy Carol, "the children are the first victims of war". Documents OECD Observer, June 21, 2002. article, Internet

حمایت از کودکان قربانی جنگ و تأمین نیازهای مادی و معنوی آنان را به عهده گیرند. لذا سازمانهای غیردولتی (NGO) و سایر مجامع مردمی می‌توانند در این مورد نقش تعیین کننده ای را ایفاء کنند^۱. هم دولت و هم این سازمانها و مجامع باید بدان توجه داشته باشند که تعلیم و تربیت کودکان قربانی جنگ اعم از آواره^۲ یا بی سرپرست برای صلح باید بعنوان یکی از ارکان برنامه‌های آموزشی در نظر گرفته شود. وجود این سازمانها هم در طول جنگ و هم پس از پایان جنگ ضروری است. زیرا اثرات جسمی و روحی ناشی از جنگ تا سالها در کودکان آواره و بی سرپرست باقی می‌ماند. بطور کلی مساعدت سازمانهای غیردولتی در سه مورد اهمیت زیادی دارد:

اول - ایجاد هسته های روشنگری و ایجاد حساسیت در سطح داخلی و بین‌المللی.
دوم - ایجاد برنامه های اجرایی میدانی که سریعاً بتواند پاسخگوی نیازهای کودکان باشد.

سوم - ارائه پیشنهادها و راه حل های مناسب در مورد وضعیت های ویژه.
سازمان ملل متحد در زمینه حمایت از حقوق کودکان آسیب دیده از جنگ همکاری خوبی را با سازمانهای غیردولتی شروع کرده است. در گزارش کوفی عنان دبیرکل سازمان ملل در مورد وضعیت کودکان در مخاصمات مسلحانه و در مورد ترویج و حمایت از حقوق کودکان به نتایج غیرقابل انکار این همکاری اشاره شده است^۳. سازمانهایی مانند «اتحاد برای توقف استفاده از کودکان سرباز». «کمیته سازمانهای غیردولتی وابسته به

۱ - در بین این سازمانها می توان به مهمترین آنها یعنی کمیته بین المللی صلیب سرخ یا هلال احمر در بعضی کشورها اشاره کرد.

2- Macan-Markar Marwaan "Education: "Les enfants réfugiés sont abandonnés à leur sort", 1997, sur l'internet

3- Conseil de securite', 55em annees .Doc A/55/163 s/2000/

یونیسف «، «نجات کودکان» و غیره اقدامات مؤثری را تاکنون در مورد کودکان آواره انجام داده اند.

در مورد کودکان آواره، پس از جنگ مهمترین عامل حمایتی، یافتن خانواده، تحکیم خانواده و کمکهای روحی و عاطفی به آنان است. در مورد کودکان بی سرپرست ناشی از جنگ، باید راههای خروج از مشکلات روانی را به آنان نشان داد. در ایران وظیفه مدیریت و حمایت از کودکان بی سرپرست ناشی از جنگ به بنیاد شهید سپرده شده که بعنوان یک نهاد دولتی وظیفه خود را بخوبی انجام داده است. البته در بین کودکان بی سرپرست، انانی که مسؤولیت بیشتری پس از فقدان پدر یا مادر در خانواده به عهده گرفته اند و رئیس خانواده محسوب می شوند، کمک و حمایت بیشتری را می طلبند.

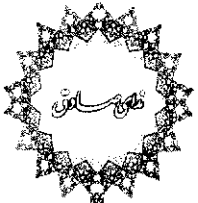
بطور کلی در مورد کودکان آواره و بی سرپرست، اعم از اینکه در اردوگاهها یا مراکز نگهداری و سایر مراکز پذیرش حضور داشته باشند، تضمین حق تعلیم و تربیت و باز نمودن راه ادامه تحصیل لازم و ضروری است. در اعلامیه جهانی راجع به تعلیم و تربیت برای همه، مورخ ۱۹۹۰ (تایلند) در بند ۴۵ (ف) بر کمکهای جامعه بین المللی اعم از مالی یا تکنیکی در مورد آموزش کودکان آواره، بویژه برنامه های آموزشی بنیادی آنان تأکید شده است. نهایتاً دولت و سازمانهای دولتی پس از پایان جنگ باید زمینه های بازگشت داوطلبانه کودکان آواره را به کشور متبوعشان فراهم آورند.

ب - مجازات مرتکبان جرایم جنگی بر ضد کودکان

یکی از عوامل جلوگیری از مخاصمات آینده و حمایت از حقوق احتمالی کودکان،

۱- یکی از اهداف کنوانسیون اتاوا، مین رویی سرزمین های آسیب دیده از جنگ است. چرا که وجود مین ها مانع عدم بازگشت آوارگان و عدم امکان استفاده اقتصادی از این سرزمین ها شده و بطور کلی بازگشت داوطلبانه را کند می کند. برای اطلاعات بیشتر بنگرید به:

«Des mines antipersonnel un fléau qui menace les enfants», UNICEF, 1994

مجازات مرتکبان جرایم جنگی بر ضد کودکان است. به همین دلیل، اطمینان از اینکه مسؤولان ارتکاب جرایم جنگی و جرایم ضد صلح و انسانیت علیه کودکان مجازات شده‌اند و از هر گونه عفو عمومی معاف می‌باشند، در آینده کودکان تأثیر زیادی دارد.

در قطعنامه ۱۲۶۱ شورای امنیت در سال ۱۹۹۹ تأکید شد، که همه دولت‌ها باید به عدم مجازات ناقضان کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹ پایان داده، مسؤولان را تعقیب کنند. مأموریت‌های ویژه سازمان ملل متحد برای حقیقت‌یابی در این موارد می‌تواند نقش عمده‌ای ایفاء کند.

برای مثال، یونیسف در تیمور^۱ شرقی کمیسیون تحقیق در مورد جرایم برضد کودکان تشکیل داده، مأموریت تطبیق سازمان ملل در گواتمالا وظایفی شبیه به کمیسیون تحقیق به عهده دارد. در همین زمینه، یونیسف و کمیسیاربای عالی حقوق بشر در جهت ایجاد یک کمیسیون ویژه برای جستجوی کودکان ناپدید شده در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و داخلی گام بر می‌دارند. در حال حاضر براساس تحولات حقوق بین‌الملل، دولت‌ها امکان اعمال صلاحیت خود را بر اشخاصی که در قلمرو آنها حضور دارند و مظنون به ارتکاب جرایم جنگی بر ضد کودکان می‌باشند، دارا هستند و بویژه در موارد نقض شدید کنوانسیون ژنو ۱۹۴۹ و کنوانسیون‌های مشابه یا اعمال غیرانسانی و بیرحمانه امکان اعمال صلاحیت جهانی را دارند. به هر حال، جامعه بین‌المللی در مورد مجازات مرتکبان جرایم جنگی بر ضد کودکان نقش تعیین‌کننده‌ای دارد.

اقدامات عملی در مورد کشور ناقض حقوق کودکان و طرد و مجازات مسؤولان امور، تعهد و تعقیب و مجازات مجرمان باید بعنوان اصول اولیه مورد رعایت همه کشورها قرار گیرد تا وضعیت غیرقابل تحمل کودکان قربانی جنگ تعدیل شود. در این مورد، وظیفه اصلی به عهده مقامات کشور محل ارتکاب جرم است که چنین انتظاری به سختی برآورده می‌شود؛ درحالی‌که فشارهای بین‌المللی می‌تواند تا حدی آنان را مجبور به تمکین نماید.

1- Timor

در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی (رم ۱۹۹۸) یکی از اهداف ، مجازات مرتکبان جنایات جنگی بر ضد کودکان است. در این اساسنامه بکارگیری کودکان زیر ۱۵ سال در مخاصمات داخلی یا بین‌المللی ، حمله به مدارس و بیمارستانها و جرایم خشونت آمیز شدید علیه کودکان می‌تواند در چارچوب وظیفه این دیوان قرار گیرد.^۱ باید بدانیم که اکثر جنگ‌ها بخاطر قدرت طلبی ، غفلت از عدالت و مساوات، سرکوبی حقوق اولیه و فقر شدید شکل می‌گیرد که جامعه جهانی باید به رفع آن اقدام کند.

علی‌رغم وجود قواعد بشمار راجع به رعایت حقوق کودکان در جنگ ، بویژه کودکان آواره و بی‌سرپرست ، و وجود سازمانهای بین‌المللی متعدد در این زمینه ، واقعیت چیز دیگری است و بین قواعد اعلام شده در کنوانسیونها و زندگی واقعی کودکان قربانی جنگ تفاوت زیادی وجود دارد. اگر حمایت از کودکان آواره و بی‌سرپرست و سایر کودکان قربانی جنگ و مخاصمات مسلحانه داخلی یک وظیفه بین‌المللی است ، در درجه اول باید عاملان ایجاد این درگیریها یعنی قدرتهای بزرگ و ادار به تمکین در برابر مقررات بین‌المللی شوند که این مسأله یک امر پیشگیرانه تلقی می‌شود ؛ اما در حال حاضر که با موضوع کودکان قربانی جنگ روبرو هستیم ، جامعه جهانی باید براساس آموزه‌های دینی ، اخلاقی و حقوقی ، کودکان آواره و بی‌سرپرست را که از جمله مظلوم‌ترین قربانیان جنگ می‌باشند ، مورد حمایت قرار دهد.

وظیفه حمایت از کودکان آواره و بی‌سرپرست در درجه اول به عهده دولتهای پذیرنده است. آنها باید زمینه حقوقی چون تغذیه ، مسکن ، بهداشت و برخورداری از تعلیم و

۱- گزارش سازمان ملل متحد در مورد کودکان و جنگ سازمان ملل ، نیویورک ، ۱۶ دسامبر ۲۰۰۱. همچنین بنگرید به: گزارش دبیر کل سازمان ملل در این مورد در

Annan Kofi; "Children and armed conflict": Report of the Secretary-General A/56/342 - S/2001/852, General Assembly , Fifty - sixth session , Item 127 of the provisional agenda , Promotion and protection of the rights of children Security Council, Fifty-sixth year, Source: UN Security Council, Date: 7 Sept 2001.

تربیت را در مورد این کودکان فراهم آورند و چه در زمان جنگ و چه پس از آن به رعایت صحیح این حقوق توجه داشته باشند. اما چنانکه گفتیم، دولت‌ها بتنهایی قادر به انجام این وظیفه نیستند و فعال کردن سازمانهای غیردولتی و مجامع عمومی و جذب کمکهای مردمی اعم از داخلی یا بین‌المللی الزامی است. در کنار این حمایتها زمینه باید برای پیشگیری از مخاصمات آینده فراهم شود که یکی از راههای آن مجازات مرتکبان جرایم جنگی بر ضد کودکان است که در این زمینه تأسیس دیوان کیفری بین‌المللی گام مهمی تلقی می‌شود.

چنین دادگاهی دولت‌ها را مجبور می‌سازد که احترام به حقوق کودکان و سایر قواعد حقوق بین‌المللی را به نیروهای نظامی خود آموزش داده، در چارچوب قواعد حقوق بین‌المللی عمل کنند.

در خاتمه به نظر می‌رسد همانطور که در گزارش دبیر کل سازمان ملل آمده است، در حال حاضر راجع به کمبود قواعد حقوقی مربوط به کودکان مشکلی وجود ندارد؛ بلکه مشکل اصلی اطمینان از اجرای این قواعد است. لذا ترویج و انتشار این قواعد و تقویت مکانیسم‌های مشاهده عملی و تحقیق بین‌المللی به منظور انجام اقدامات عملی علیه ناقضان حقوق کودکان امری لازم و ضروری است.^۱ باید توجه داشته باشیم که آینده جامعه جهانی در دست کودکانی خواهد بود که رعایت حق تغذیه، بهداشت، تعلیم و تربیت و کلیه حقوق اولیه آنان می‌تواند جامعه را به سرمنزل مقصود برساند.

منابع و مأخذ

۱- منابع فارسی

الف- کتب

- ضیائی بیگدلی ، محمد رضا ، *حقوق بین‌الملل عمومی* ، تهران ، گنج دانش ، ۱۳۸۰ ، چاپ پانزدهم
- موسی زاده ، رضا ، *سازمانهای بین‌المللی* ، نشر میزان ، بهار ۱۳۸۰ ، چاپ دوم

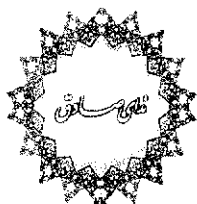
ب- اسناد

- پورهاشمی سید عباس ، *مجموعه قوانین و مقررات حقوق بین‌الملل* ، تهران ، انتشارات مجد ، ۱۳۸۰
- *آشنایی با حقوق بشردوستانه بین‌المللی* ، انتشارات دبیر خانه کمیته ملی حقوق بشر دوستانه جمهوری اسلامی ایران ، جمعیت هلال احمر ، ۱۳۸۱ ، چاپ اول
- *قانون اجازة الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حقوق کودک* ، مصوب اول اسفند ۱۳۷۲

۲- منابع انگلیسی

الف- کتب، مقالات و گزارشهای رسمی

- Annan Kofi, *"the children and the wars"* Report of the General meeting, Secretary General of the United Nations, 55ème session, point 112 of about a provisional day, Promotion and protection of the rights of the child, Security Council 55ème year, Doc. A/55/163, S/2000/712, July 19, 2000.
- Annan Kofi; *"Children and armed conflict"*: Report of the Secretary-General A/56/342-S/2001/852, General Assembly, Fifty-sixth session, Item 127 of the provisional agenda, Promotion and protection of the rights of children council, fifty – sixth year, Source : UN Sept 2001
- Annan Kofi, *Report of the Secretary-General on children and armed conflicts*(S/2002/1299), Source: UN Security Council, Date: 26 Nov 2002

- ↪ Bellamy Carol *"the children are the first victims of war"*. Documents OECD Observer, June 21, 2002, article, Internet
- ↪ Bellamy Carol, Short speech of Mme Carol Bellamy, *general Director of the Funds of the United Nations for the childhood*, made at the time of meeting public of SECURITY COUNCIL, (extracted the document of the United Nations S/PV.3977
- ↪ Luise Druke, Ph.D. UNHCR Representative and UN Resident Coordinator a.i. in Bulgaria. **MOST OF THE WORLD'S REFUGEES ARE CHILDREN**, Based largely on: REFUGEES, Vol I. No 122. 2001, internet
- ↪ Machel Grsea *"The Impact of Armed Conflict on Children"*, *Acritical review of progress made and obstacles enountered in increasing protection for war - affected children* : INTERNATIONAL CONFERENCE ON WAR- AFFECTED CHILDREN , Septetmber 2000 ; Winnipeg , Canada ,

ب - اسناد بین المللی

- ↪ *Conventions of Geneva of 1949 and their Protocols additional of 1977 Convention No 182 of International Labour Organisation (ILO) (1999) concerning the prohibition of the worst forms of child work*
- ↪ *Convention of Ottawa on prohibition of employment, storage, the production and the transfer of the anti-personnel mines and on their destruction, (3 and 4 December 1997*
- ↪ *Protocol with the Convention on the rights of the child on the participation of the children in the wars, 2000*
- ↪ *Resolution 1460 (2003), Adopted by the Security Council to his 469th meeting, January 30, 2003 and resolutions 1265 (1999) of September 17, 1999, 1296 (2000) of April 19, 2000, 1306 (2000) of July 5, 2000, 1308 (2000) of July 17, 2000 and 1325 (2000) of October 31, 2000,*
- ↪ *Resolutions adopted by the Security Council in 1999: children and wars, Security Council UNO, 25/08/1999*

۳- منابع فرانسوی

الف - کتب ، مقالات و گزارشهای رسمی

- ↪ Annan Kofi, Rapport du Secrétaire général des Nations Unies Kofi Annan sur *"les enfants et les conflits armés"*, Assemblée générale 55ème session, point 112 de l'ordre de jour provisoire, Promotion et protection des droits de l'enfant, Conseil de sécurité 55ème année, Doc A/55/163, S/2000/712, 19 juillet 2000.

- ↖ Ameratunga (M) “ *Enfants victimes invisibles*”, Réfugiés, HCR, no 111, printemps, 1998,
- ↖ Barriere-Brousse (I) “ *L'enfant et les conventions 4-Bellamy Carol* ”Les enfants sont les premières victimes de la guerre”.Documents OCDE Observateur, 21 juin 2002, article, internet
- ↖ Bellamy Carol “ *Les enfants sont les premières victimes de la guerre*”.Documents OCDE Observateur, 21 juin 2002 , article, internet
- ↖ Betout Elianem, *Droit de protection en cas de conflit armé*. UNICEF, 01/06/1989 note d'information
- ↖ Macan-Markar Marwaan“Education: *Les enfants réfugiés sont abandonnés à leur sort*”, 1997, sur l'internet
- ↖ Machel (G) “ *Conséquences des conflits armés sur les enfants*”, quelques points saillants, New York, Nations Unies, 1996
- ↖ Machel Graça “ *Impact des conflits armés sur les enfants*” Etude critique des progrès accomplis et des obstacles soulevés quant à l'amélioration de la protection accordée aux enfants touchés par la guerre, conférence internationale sur les enfants victimes de la guerre, septembre 2000 ; Winnipeg, Canada
- ↖ Allocution de Mme Carol Bellamy, *Directrice générale du Fonds des Nations Unies pour l'enfance, faite à l'occasion de séance publique de CONSEIL DE SECURITE*. (extrait du document des Nations Unies S/PV.3977

ب - اسناد و مدارک بین المللی

- ↖ *Les Conventions de Geneve de 1949 et leurs protocols*
- ↖ *La Convention des Nations Unies relative aux droits de l'enfant 1989*
- ↖ *La Convention No 182 de l'organisation internationale du Travail (OIT) (1999)concernant l'interdiction des pires formes de travail des enfants*
- ↖ *La Convention d'Ottawa sur l'interdiction de l'emploi, du stockage, de la production et du transfert des mines antipersonnel et sur leur destruction, (les 3 et 4 décembre 1997*
- ↖ *La Convention de Genève relative à la protection des personnes civiles en temps de la guerre de 1949 - Protocole facultatif à la Convention relative aux droits de l'enfant sur la participation des enfants aux conflits armés,*
- ↖ *Résolution 1460 (2003), Adoptée par le Conseil de sécurité à sa 4695e séance, le 30 janvier 2003 et résolutions 1265 (1999) du 17 septembre 1999, 1296 (2000) du 19 avril 2000 , 1306 (2000) du 5 juillet 2000, 1308 (2000) du 17 juillet 2000 et 1325 (2000) du 31 octobre 2000,*

- *Résolutions adoptées par le Conseil de sécurité en 1999: les enfants et les conflits armés , Conseil de sécurité ONU , 25/08/1999*
- *UNICEF - La situation des enfants dans le monde, 1998- 2003*
- *"Des mines antipersonnel un fléau qui menace les enfants", UNICEF, 1994*

پروہشگاہ علوم انسانی ومطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی